

ТОЛЕРАНЦИЈА ВО МУЛТИКУЛТУРНИТЕ ОПШТЕСТВА: ПРАКТИКИ ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА ЕТНИЧКАТА И КУЛТУРНА ДИСТАНЦА

Апстракт

Анализата на конотативната функција на предрасудите ја допира категоријата социјална дистанца. Под социјална дистанца во суштина подразбираме неприфаќање на одредени видови односи со други етнички заедници(нации).

Негативните етнички стереотипи и нагласената социјална дистанца се израз на негативните етнички ставови-етнички предрасуди, спрема некоја нација и значат непријателски став спрема неа, односно се израз на негативниот однос спрема таа нација, а по правило, и знак на постоење на етноцентризам.

Концептот на социјална дистанца во социолошката теорија го вовел Р. Парк. Според авторот, социјалната дистанца е израз на степени и мерки за разбирање и интимност кои ги карактеризира просоцијалните и социјалните односи воопшто.

Клучни зборови: социјална дистанца, етнички заедници, предрасуди, кохезија, етничка сегрегација.

TOLERANCE IN MULTICULTURAL SOCIETIES: PRACTICES TO MITIGATE ETHNIC AND CULTURAL DISTANCE

Abstract

The analysis of the connotative function of prejudices touches on the category of social distance. By social distance we actually mean not accepting certain kinds of relations with other ethnic communities (nations).

Negative ethnic stereotypes and emphasized social distance are an expression of negative ethnic attitudes – ethnic prejudices towards a certain nation and represent a hostile attitude, i. e. they are an expression of a negative attitude towards that nation, and, as a rule, they are the sign of the existence of ethnocentrism.

The concept of social distance in sociological theory was introduced by R. Park. According to this author, social distance is an expression of levels and measures for understanding and intimacy that characterize pro-social and social relations in general.

Key words: social distance, ethnic communities, prejudices, cohesion, ethnic segregation.

Во анализата на социјалната дистанца, Богардус, уште 1926 година ја конструирал скалата на социјалната дистанца и ја применил во испитувањето на ставовите на Американците за разни етнички групи. Богардусовиот оригинален редослед на скалата бил: 1) Да се стапи во брак; 2) Да се има за близок пријател; 3) Да се има за непосреден комшија; 4) Да се работи во иста канцеларија; 5) Само како близок познаник; 6) Само како посетител на мојата земја; 7) Да се исклучи од мојата земја. Оваа скала е еден од првите обиди за скалирање на ставовите односно за мерењето на димензиите на социјалната дистанца, или спротивно на неа, за социјалната соработливост на националните или етничките групи. Субјектите биле прашани да ја изнесат нивната подготвеност да ги прифатат членовите од посебните групи на секои од седумте степени на социјална блискост-интимност, рангирани од многу блиски до многу далечни, како што се гледа од редоследот на наведените скалила. Етничката дистанца-манифестирањето на социјалната дистанца во етничките односи, не е идентична со поимите на националните предрасуди но често е во врска со националните предрасуди односно може да биде нивна манифестација. Етничката дистанца го испитува прифаќањето на членови од етничките групи во различни персонални и социјални односи (претежно конативната компонента на

етничките ставови) но, во секој случај таа ги испитува интергрупните ставови и спремноста за поврзување со различни етнички групи како и односот меѓу ставовите спрема различни етнички групи. Со помош на скалата на социјалната-етничка дистанца ја мериме не само изразената социјална дистанца, туку и социјалната привлечност во ставовите спрема припадниците на различни национални или етнички групи. Социјалната дистанца ја откриваме преку испитувања на етничките ставови кои можат да ги имаат, речиси, сите карактеристики на националните предрасуди и кои веројатно се под влијание на определена национална национална култура и според тоа и во врска со определени видови и степени на национална приврзаност. Таа се јавува како резултат на некои спротивности-материјални, класни и други интереси, како и резултат на некои разлики, национални, расни, културни и други, кои постојат како во една општествена заедница така и меѓу разни општества и култури било да се работи за актуелни или минати одржувани спротивности и разлики. Социјалната дистанца, според тоа, може да добие различни форми и различно да се манифестира во меѓународните односи, етничките односи, класните односи и во односите меѓу разни социјални групи. Многуге испитувања што се извршени во светот во различни култури дошле до исти или слични резултати во поглед на националната преференција со што се потврдува корисноста од применувањето на овој инструмент во изучувањето на националните предрасуди во определена социјална заедница. На скалата на Богардус и се забележува дека не претставува една скала, туку пред се повеќе скали. Постои претпоставка дека овие седум тврдења се наредени во низа како континуум на социјална дистанца-од прифаќања за блиско сродство преку брак до исклучување од земјата.

Додека пак, според Хауард денес можеме да разликуваме најмалку четири различни феномени кои можат да се изучуваат под поимот етничка социјална дистанца:

- манифестирани норми на однесување - заклучок на социјалната дистанца врз основа на степенот на вистинско однесување, на пример, склучување на брак (мешан) или индиција за одделување во стамбени населби;
- идеализирани норми на однесување(вредности) - индикатори за изразена преференција за специфични начини на интергрупно однесување како желба во начело, за склопување брак(мешан) или за живеење, во заеднички стамбени населби;
- социјални норми на однесување – вредности - индикатори за изразена законитост и конфесионалност за специфични начини на итергрупно однесување, вклучувајќи прифаќања за склопување брак и на законитоста на живеење во заеднички стамбени населби;
- персонални норми на однесување (персонална дистанца) -индикатори за изразена намера за лично ангажирање во специфични начини на интергрупно однесување, на пример, склопување брак, да се живее во заеднички стамбени населби. Во тој контекст истакнува авторот, најголем проблем е разликувањето на социјалните норми на однесување од персоналните интеракции во однесувањето на некој специфичен начин. Било кој однос меѓу нормите на однесување и персоналната интеракција во однесувањето е однос меѓу социјалната дистанца и персоналната дистанца каде што се репрезентираат две различни компоненти на предрасуди и на интергрупно однесување.

Врз основа на анализите на наведените и други истражувања на социјалната дистанца можат да се изведат неколку општи заклучоци:

- Генерално гледано во сите испитувања јасно се покажува дека припадниците на етничките заедници-националности најмногу ги прифаќаат членовите од сопствената нација, посебно во врска со најинтимните општествени односи-како можни брачни другари;

- Манифестирањето на социјалната дистанца е повеќедимензионална и како најопшт поим ги сумира сите видови специфични дистанци кои се манифестираат во различни форми на социјално однесување и соодветни ставови. Социјалната оддалеченост во крајна линија е производ на класните и слојни разлики и последица на објективните

класни спротивности и материјални интереси но и други разлики-расни, историски, ситуациони, културни, јазични-што постојат, како внатре во едно општество, така и меѓу општества, било да се тие спротивности и разлики актуелни, било да се предмет на минатото.

- Испитувањата сугерираат дека од посебна важност е да се определи спрема кого се изразува дистанцата и со оглед на тоа на кои општествени односи. Значајни се и карактеристиките на социо-демографските и персоналните корелати за изразената дистанца но тие не се најзначајни за нејзиниот општ однос на испитуваната група. Во тој контекст, мора да се нагласи дека специфичните односи за кои се изјаснуваат испитаниците свој избор имаат во општиот однос спрема стимулот-етничката заедница(националноста).

- Нагласената социјална дистанца како израз на негативните енички предрасуди спрема припадниците на некоја нација, по правило, е и знак за постоење на етноцентризам па дури и на непријателски став.

- Истражувачките податоци во светот и кај нас веќе повеќе од 60 години најочигледно прикажуваат стабилност и образец на менувања кои ги карактеризираат етничките односи. И покрај извесните менувања на стабилноста во одговорите на испитаниците во зависност од ситуационите фактори, социјалната дистанца останува како реална општествена појава.

- Податоците покажуваат дека постои прилично цврста релација меѓу позитивните, односно негативните етнички стереотипи и неприфаќања на определени општествени односи.Оние народи за кои се поизразени позитивните стереотипи повеќе се прифаќаат во секој од односите отколку народитен спрема кои се поизразени негативните стереотипи.

- Исто така, на крајот мора да констатираме дека речиси во сите испитувања се покажува дека поголемата социјална дистанца се јавува заедно со поизразената национална (етноцентрична) ориентација, а поголем степен на прифаќања на други народи со интернационална ориентација.

Етничката дистанца во училиштата на Р Македонија

За да ја објасниме и на некој начин осознаеме етничката дистанца која постои или не постои во Република Македонија, помеѓу различните етнички заедници, дали е на повидок постепено надминување на меѓусебните недоразбирања, кои треба да започнат со нивна поголема меѓуетничка комуникација, и тоа првенствено во образовните институции, направивме анкетно истражување во тој контекст и вклучивме еден блок на прашања кои треба да ја определат и престават етничката дистанца а тоа се: дали припадниците на етничките заедници во државата треба да учат во етнички чисти училишта, дали тоа води кон гетоизација, кон дезинтеграција, или пак етнички мешаните училишта водат кон градење на меѓуетничка доверба.

Анализата на одговорите на прашањето и на конкретните ставови на учениците од различните етнички заедници-дали припадниците на етничките заедници потребно е да учат во етнички чисти училишта?, покажуваат две искристализирани и многу јасни позиции на двете етнички заедници, и тоа на македонската и албанската заедница, кои во поголем процент го преферираат ставот дека треба да се учи во етнички чисти училишта, но не е и мал бројот на учениците кои не се сложуваат со овој став, или пак не можат да се одлучат на кои училишта да им дадат предност. На втората позиција во однос на ова прашање стојат, учениците од ромската, турската и влашката заедница кои повеќе го преферираат ставот да се учи во етнички мешани училишта, но и кај нив се среќаваат противречни ставови во однос на ова прашање но во многу помал обем отколку кај припадниците на македонската и албанската заедница. Но во тој контекст, мораме да констатираме дека ставот по ова прашање многу зависи и од етничката структура на населението во тие региони, односно од концентрацијата на одредена етничка заедница во нив. Така имаме состојба во која учениците Албанци кои се од Гостивар и Скопје каде што имаме нивна поголема концентрација предност и даваат на етнички чисти училишта, како и учениците Македонци кои живеат во

регионите во кои се мнозинство. Но, учениците Македонци кои живеат во регионите во кои се малцинство, во значителен процент го застапуваат ставот да се учи во етнички мешани училишта, што во секој случај води кон заклучокот, дека концентрацијата на одредена етничка заедница во одреден регион битно влијае и врз градењето на ставот на учениците во поглед на ова прашање, но и поголема флексибилност во поглед на давањето предност на еден или друг вид на училишта.

Следното прашање од овој блок на прашања треба да ни го открие ставот на учениците: Дали етничките чисти училишта водат кон затварање на припадниците на етничките заедници во сопствените етнички заедници? За разлика од претходниот веќе истакнат став дека учениците од албанската и македонската заедница повеќе преферираат етнички чисти училишта, одговорите на ова прашање ни дават сосема поинаква слика, односно спротивставени ставови на учениците од веќе споменатите заедници. Учениците Албанци во поголема мера, го застапуваат ставот дека етнички чистите училишта не водат кон затварање на етничките заедници во сопствените етнички граници, но исто така доста доста е голем бројот и на оние ученици кои сеуште го немаат дефинирано сопствениот став по ова прашање, но и ученици кои се сложуваат дека една ваква форма на образование може да создаде несакани последици за иднината на Република Македонија. Кај учениците Македонци, по ова прашање, имаме сосема поинаков став кој е спротивен со ставот на учениците Албанци. Тие во поголема мера го застапуваат ставот дека етнички чистите училишта водат кон затварање на припадниците на етничките заедници во сопствените граници(се мисли на припадниците од албанската заедница). Кај припадниците на македонската заедница, поединачно гледано, најповеќе се изјасниле дека не се одлучни, односно немаат јасно дефиниран став по ова прашање, дали етнички чистите училишта ќе доведат и до етничка сегрегација и гетоизација. Ставовите на учениците од останатите етнички заедници по ова прашање се доста различни, односно нивните размислувања се дека етнички чистите училишта претставуваат потенцијална опасност од етничко затварање на етничките заедници во сопствените граници.

Следното прашање требаше да ги открие ставовите на учениците за фактот, дали етничките чистите училишта водат кон дезинтеграција на македонското општество, односно дали според нивно мислење ваквиот облик на образование негативно ќе се одрази врз градењето на идното граѓанско и мултиетничко општество во Република Македонија. Конкретните ставови по ова прашање ни покажуваат спротивставени мислења кај припадниците на албанската заедница како најмногубројна малцинска заедница, но која е мнозинска во одредени региони во Република Македонија, и македонската мнозинска заедница, која пак е малцинска во одредени региони, во однос на албанската. Припадниците на македонската заедница го преферираат ставот, дека етнички чистите училишта водат кон потенцијална дезинтеграција на македонската држава, додека пак ставот на учениците од албанската заедница е дека етничките чистите училишта не се опасност за единството на македонската држава и за нејзиниот унитарен карактер, а како сето тоа ќе се рефлектира во идното живеење на идните генерации во Република Македонија, времето ќе покаже. Учениците од ромската и турската заедница во голема мера се на мислење, и го подржуваат ставот како и учениците на македонската заедница, дека етнички чистите училишта ќе водат кон дезинтеграција на македонската држава, што нее случај со припадниците на влашката заедница кои немаат јасно изграден став по ова прашање, што е малку изненадувачки, ако се има во предвид дека припадниците на влашката заедница, по многу прашања, па и по ова прашање, ги подржуваат ставовите на македонската заедница, односно, многу малку имаат спротивставени ставови со нив.

На крајот од овој блок на прашања, беше поставено прашањето кое тесно поврзано со ставот дали етнички мешаните училишта, за разлика од етнички чистите училишта, водат кон градење на меѓусебна доверба меѓу припадниците на различните етнички заедници кои живеат во Република Македонија. Конкретните ставови на учениците од албанската и македонската заедница се различни во однос на

тврдењето, дали предност треба да и се даде на етнички мешаните училишта во однос на градењето поголема доверба во меѓусебните односи. Албанците во поголем процент го прифатија ставот дека не се сложуваат со тврдењето дека етнички мешаните училишта ќе водат кон градење на подобри меѓуетнички односи, но не е мал бројот и на оние ученици кои се сложуваат со фактот дека во мешаните етнички региони треба предност да им се даде на етнички мешаните училишта, затоа што тие ќе доведат до градење на поголема меѓусебна доверба, а и меѓусебна комуникација. Како што и не е мал бројот и на оние ученици кои во однос на влијанието на етнички чистите училишта за градењето на меѓуетничката доверба, немаат јасно дефиниран став во поглед на ова прашање, што не наведува на фактот дека треба да помине подолг временски период за да јасно се согледат предностите било на етнички чистите училишта било на етнички мешаните, и се во контекст на градењето меѓуетничка клима и амбиент во Република Македонија. Учениците Македонци повеќе го подржуваат ставот дека предност треба да им се даде на етнички мешаните училишта, но исто така е голем бројот на учениците кои не се согласуваат со овој став, како и оние кои немаат јасно издеференциран став по ова прашање, што не наведува на фактот, кој го истакнавме и претходно дека сеуште во државата нема јасно издефиниран став кај учениците, на кои училишта треба да им се даде предност во етнички мешаните региони, за да се изградат многу похармонични односи помеѓу етничките заедници во Република Македонија, за кои во моментот мора да се признае не се на завидно ниво во скоро сите сегменти на македонското општество, па и во образованието. За разлика од учениците на албанската и македонската заедница, кои немаат многу јасно издеференцирани ставови во однос на етнички мешаните училишта и нивното влијание врз меѓуетничката клима, учениците од ромската, влашката и турската заедница ги преферираат пред се етнички мешаните училишта, и се на мислење дека тие ќе создадат многу подобра меѓуетничка клима, за разлика од етнички чистите училишта.

На крајот од ова анализа, не можеме а да не истакнеме дека најголема етничка дистанца, и разлика во ставовите се јавува помеѓу учениците од албанската и македонската заедница, која дистанца не е присутна кај припадниците на ромската, влашката и турската заедница. Нашето мислење во однос на преференцијата на етничките чисти или етнички мешани училишта при градењето на една глобална образовна стратегија, е дека би требало да им се даде предност на етнички мешаните училишта во етнички мешаните региони, затоа што тоа е основа за елементарна меѓуетничка комуникација. Етнички мешаните училишта би ја подготвиле и климата за дополнителни промени во училишниот курикулум кои би биле во функција на подготвување на населението за соочување со состојбите што ги условуваат легалните мерки на билингвалноста.

Литература:

1. Гордон Маршал, Оксфордски речник по социологија, Скопје, 2004.
2. Вил Кимлика, Мултикултурализмот-мултикултурно граѓанско, Загреб, 2004.
3. Владо Петровски, Етничноста како фактор за образование во Република Македонија, 2006.
4. Милан Мишковиќ, Социологија, Београд, 2003.
5. Марија Ташева, Социологија, Скопје, 2003.
6. Владо Петровски, Социологија, Штип, 2006
7. Данило Марковиќ, Социологија и глобализацијата, Ниш.
8. Илија Ацевски, Социологија, Скопје, 1998.
9. Никола Рот, Основи социјалне психологије, Београд, 1994.